

Под субективно авторско право се разбира признатата и гарантирана от правните норми възможност за носителя му да използва в определени предели създадено произведение на литературата, изкуството и науката.

Най-често носител на авторското право върху дадено произведение е физическото лице - автор на произведението. Но понятията “автор” и “носител на авторското право” не винаги съвпадат. След смъртта на автора авторските права не се прекратяват, а преминават за известен период от време към наследниците на автора.

2. Поява и развитие на обективното авторско право

Това довежда до възникване на нови групи занаятчии и търговци - печатари и книжари, които са заинтересувани да ползват изключителни права върху отпечатаните книги. В края на XVII век това е могло да става само чрез документи за привилегии, издавани от съответния монарх. Системата постепенно се институционализира и така се стига до първия закон за авторското право в света - това е т.нар. Закон на кралица Ана, появил се през 1709 г.

3. Източници на обективното авторско право на България

По своя произход източниците на обективното авторско право на България биват вътрешни и външни (международни), а според степента на близост с материята - преки и непреки. Според равнището си вътрешните източници се разделят на закони и подзаконовни актове. В последната категория се отнасят постановленията, разпорежданията и решенията на Министерския съвет; наредбите и правилниците на министерствата и други ведомства, издадени в рамките на техните компетенции.

4. Възникване на субективното авторско право

Не е необходимо произведението да е придобило материална форма, например върху хартия, плоча или лента. Една лекция или реч, ако не са били записани преди или по време на произнасянето им, се обективират външно със самия факт на тяхното произнасяне. Същото важи и за музикалните изпълнения. Но за да се счита едно нематериализирано произведение за създадено, по смисъла на закона трябва неговото изпълнение да е станало пред други лица.

II. Обекти на авторско право

5. Общи признаци на закриляните произведения

Определението създава на пръв поглед впечатление, че произведенията могат да бъдат три вида: 1) на литературата; 2) на изкуството и 3) на науката. Това обаче не е точно така, защото тези три посочени кръга фактически не се изключват взаимно, а нерядко се застъпват и частично припокриват. Примери за това изобилстват. Една монография е едновременно и произведение на литературата, и на науката. Един научно-популярен филм е едновременно произведение на филмовото изкуство и на науката.

Както се вижда от дефиницията, нашият закон съдържа критерия “творческа дейност”. Не е налице такава дейност тогава, когато някой копира чуждо произведение.

Изразни средства и форми на произведението

Начинът на изразяване на автора или иначе казано - изразното средство, това е начинът, по който се въздейства върху сетивата на зрителя, слушателя, читателя.

Правна закрила на заглавията на произведенията

В чуждестранната авторскоправна теория въпросът за заглавията е спорен. Според едни схващания заглавието е самостоятелен обект на авторско право.

6. Отделни видове произведения, закриляни от закона

А. Обща постановка

За оригинални (първични) произведения теорията счита тези, които са самостоятелни, за разлика от производните (вторичните), които се създават на основата на едно съществуващо отпреди това произведение.

Сборни произведения, за разлика от единичните, са тези, които включват две или повече произведения или материали. От своя страна сборните произведения биват поделени на колективни и съставни в зависимост от това дали съставките се създават специално за случая, или са съществували преди това.

Едно друго деление, познато на теорията, е на индивидуални и съавторски.

Б. Оригинални (първични) произведения

1. Литературни произведения.

За такива авторското право счита тези произведения, които се изразяват чрез слово (на латински “литера” значи “буква”).

2. Музикални произведения.

Жанровите форми в музиката са твърде разнообразни и многобройни и не е необходимо да се изброяват.

3. Сценични произведения

Както показва самото наименование, това са произведения, чието основно предназначение е да бъдат изпълнени на сцена.

4. Произведения на изобразителното изкуство

Това са произведения, които се възприемат чрез зрението и се изразяват във форми, линии, багри, пластични фигури.

Г. Сборни произведения

Колективно произведение, ако можем да си послужим с формулировката на френския закон, защото нашият не го дефинира, е произведение, което се създава по инициатива на физическото или юридическото лице, което го издава и разпространява под свое ръководство и под свое име и в което личният творчески принос на различните автори, участващи в неговото създаване, се явява съставна част от общия труд и поради това е невъзможно да се признае на всеки от тях отделно право върху произведението като цяло.

7. Обекти, които не могат да се ползват от авторскоправна закрила

1. Нормативни и индивидуални актове на държавни органи за управление, както и официалните им преводи.

Смисълът на тази разпоредба е съвсем ясен. Можем да си представим до какви абсурдни ситуации може да се стигне, ако се допусне използването или изменението на нормативните актове да може да става само със съгласието на автора им. И кой е автор на тези актове, в чието създаване по правило участват много лица и органи? В това отношение теорията и законодателствата в другите страни са били винаги единодушни. Що се отнася до това, кои точно актове се визират, думата има общата теория на правото.

2. Идеи и концепции

По този въпрос сред обществото се шири неразбиране.

3. Новини, факти, сведения и данни

Касае се всъщност за четири отделни категории, обединени от своята близост и еднакво третиране от страна на авторскоправното законодателство.

III. Субекти (носители) на авторското право

8. Понятие

В този смисъл понятията “субект” и “носител” на авторското право са равнозначни. В началото на глава първа бе посочено, че законът признава такива правомощия не само на автора, т.е. на лицето, което е създадо произведението, но в определени случаи и на други лица - на негови правоприменители или пък на юридически лица.

Вторични носители на авторското право в този смисъл могат да бъдат всякакви лица и на практика такива стават обикновено различни юридически лица.

И така, според нашето законодателство първичен носител на авторското право може да бъде само физическо лице - авторът, или в някои точно определени случаи юридическо лице.

9. Някои особени случаи при определяне носителя на авторското право

A. Създаване на произведение от повече лица

Поначало творчеството е индивидуална дейност и затова най-често е в сила формулата “един автор - едно произведение”.

1. Две или повече лица да създадат произведение ??2съвместно, със съвместни творчески усилия.

2. Две или повече лица да създадат произведение колективно, което ще рече, че всеки е работил самостоятелно и е създал свое произведение, но всичко това е било с цел да се създаде едно общо, колективно произведение по инициатива на някое друго лице, което го издава под свое име.

Носител на авторското право върху него е съставителят, т.е. лицето, което е извършило подбора и подреждането, но тази дейност също може да се извърши съвместно от нови лица.

1. Съвместното създаване предполага произведението да е създадено в резултат на творческите усилия на две или повече лица.

2. При колективното създаване всеки остава автор на своя принос (стига да се касае за произведение по смисъла на ЗАПСП).

Б. □ Създаване на произведение в изпълнение на трудово правоотношение или по поръчка

Режимът на произведенията, създадени по трудово правоотношение, е изложен в чл.41 от ЗАПСП. В предишния ни закон този въпрос беше регламентиран много сложно и неясно. Основният принцип, възприет от нашето сегашно законодателство, е, че авторското право върху произведение, създадено в рамките на трудово правоотношение, принадлежи на автора, освен когато законът предвижда друго.

В. □ Други случаи

1. Авторското право върху сборници, антологии, библиографии, бази данни и др. под.

принадлежи на лицето, което е извършило подбора или подреждането на включените произведения и/или материали, освен ако в договора е предвидено друго.

2. Авторското право върху произведенията на изобразителното изкуство и архитектурата принадлежи на лицето, което е създадо произведението и в случаите, когато собствеността върху произведението принадлежи на друго лице.

3. Авторското право върху филми и други аудиовизуални произведения според нашия закон принадлежи на режисьора, сценариста и оператора; а при анимационните филми - и на художник-постановчика.

IV. □ Съдържание на авторското право

10. □ Обща характеристика

Субективното авторско право е всъщност събирателно понятие и представлява сноп от отделни права или както често се казва - от отделни правомощия (в случая “права” и “правомощия” са синоними).

Има правомощия, които са присъщи на всички видове автори и са приложими спрямо всички видове произведения. Такова е например правото на автора да се нарече автор на своето произведение.

Нашият закон, както това е почти навсякъде по света, разделя авторските права на неимуществени (лични) и имуществени.

11. □ Неимуществени (лични) авторски права

Член 15 от ЗАПСП изброява осем вида неимуществени права.

1. Авторът има право да реши дали създаденото от него произведение може да бъде разгласявано и да определи времето, мястото и начина, по който да стане това.

След смъртта на автора неимуществените му права се упражняват от наследниците му до изтичането на срока за закрила на цялото авторско право.

12. Имуществени авторски права

Всъщност имущественото право на автора е едно - да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица.

1. Разпространението на оригинала или на екземпляри от произведението сред неограничен брой лица.

2. Публичното представяне и публичното изпълнение на произведението. Тук всъщност става дума за два отделни начина на използване, обединени в един текст, защото имат много общи черти и понякога е трудно да се прокара граница между тях.

Вносът и износът на екземпляри от произведението в търговско количество, независимо дали са произведени законно, или в нарушение на правото на възпроизвеждане.

13. Допустимо свободно използване на произведения

Такива изключения предвиждат всички авторскоправни законодателства по света. Тъй като тези изключения са все пак накърняване на правомощията, гарантирани на автора от закона, с тях не трябва да се злоупотребява.

Първата група е значително по-голяма. Законът допуска използване на произведения без съгласието на автора и без заплащане на възнаграждение в следните случаи:

1. При временно възпроизвеждане на произведения, ако то има преходен или инцидентен характер, няма самостоятелно значение, съставлява неделима и съществена част от технически процес и се прави с единствена цел на позволи;

Втората група ограничения обхваща случаите, при които законът разрешава свободно използване без съгласието на автора, но със заплащане на компенсационно възнаграждение.

14. □ Използване на компютърни програми

При компютърните програми, които са пълноправен, но малко особен обект на авторското право, въпросът с правата при използването им има някои специфики в сравнение с другите произведения.

V. □ Времетраене и наследяване на авторското право

15. □ Времетраене на авторското право

Съвършено очевидно е, че авторското право в цялата си пълнота не може да бъде вечно. Отдалечаването от момента на смъртта на автора води до все по-големи трудности при издирването на наследниците, а и е обществено неоправдано да се заплащат възнаграждения на лица, които са далечни роднини с автора. Ограничението по време на авторското право се среща във всички чужди законодателства без изключение.

Основната норма, определяща времетраенето на авторското право в нашия закон (чл.27, ал.1).

В сравнение с редакцията от 1972 г. новата регламентация от 1993 г. внася следните изменения: 1) въвежда се единен срок (50 години) за всички видове произведения; 2) наследяват вече всички наследници по смисъла на Закона за наследството, а не само низходящите, преживелият съпруг и родителите; 3) сроковете се изчисляват от 1 Януари на годината, следваща годината на събитието.

16. □ Наследяване на авторското право

Както се вижда, тенденцията е противоречива. По лесно обясними причини през 1951 г. се наблюдава стесняване на кръга на наследниците в сравнение както с предхождащия период, така и с кръга на наследниците, наследяващи по общия ред обикновено движимо или недвижимо имущество.

В общи линии това означава, че то се наследява поравно между децата и преживелия съпруг, ако такива са налице. Ако някое от децата е починало преди това, делът му се разпределя между неговите низходящи.

Авторското право се наследява само в рамките на срока на закрила. Този срок обаче е доста дълъг и през това време кръгът от лица, които ще наследят автора, обикновено се променя.

VI. Прехвърляне на авторското право

17. Общи положения

Както бе вече посочено, основното авторско правомощие от имуществен характер се свежда до това, че авторът има изключителното право да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица, освен в случаите, в които законът разпорежда друго (чл.18, ал.1 от ЗАПСП). Това друго, вече видяхме, са ограниченията на авторското право, посочени в чл.23-25а от ЗАПСП. Макар и много на брой, те съвсем незначително стесняват приложното поле на авторското право и го оставят да действа навсякъде, където произведенията се използват с търговска цел - издателската, звукозаписвателната, филмопроизводителната, театралната дейност, радиото, телевизията и т.н.

18. Организации за колективно управление на авторски права

Допреди десетина години понятието “организация за колективно управление на авторски права” бе почти напълно непознато в България. То не се споменаваше нито в нормативните актове, нито в литературата.

Това именно се организациите за колективно управление. Техният характер е смесен. От една страна, много приличат на организациите с нестопанска (идеална) цел по смисъла на Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ).

С това те попадат под определението на търговец по смисъла на Търговския закон. Затова може да се приеме, че това са организации от специален тип, базирани на специален закон, който очертава основните им характеристики, а по отношение на режима на учредяване и функциониране - препраща към ЗЮЛНЦ.

Законът дава право на тези организации да представляват своите членове пред съда при защитата на поверените им за управление техни права.

19. □ Издателски договори

Това е най-старият от авторските договори и може да се сключва за най-широк кръг произведения. Чрез издателски договори се издават преди всичко литературни произведения, но заедно с тях още музикални и сценични произведения, произведения на изобразителното изкуство и на хореографията.

Съществените признаци на издателския договор са три: 1) отстъпват се минимум две правомощия - за възпроизвеждане и за разпространение на произведението; 2) отстъпването е винаги за определен срок; 3) отстъпването е възмездно. От гледна точка на правната теория издателският договор е двустранен, защото създава права и задължения и за двете страни; консенсуален, защото се счита за сключен, когато се постигне съгласие между носителя на авторското право и издателя, а не когато се предаде ръкописът; формален, защото за сключването му законът изисква писмена форма; възмезден и срочен.

20. Договори за публично представяне

Под сценични произведения законът разбира преди всичко драматични, музикално-драматични, пантомимни и хореографски произведения (чл.3, ал.1, т.3). Иначе казано, това са пиесите, оперите, оперетите и балетите. В съответствие с разпоредбите на чл.18, ал.3 от ЗАПСП представянето е публично, когато се извършва по начин, даващ възможност произведението да бъде възприето от неограничен брой лица.

??2Страни по договора за публично представяне са авторът (носителят на авторското право) и организацията, най-често театър, която е организираща представянето и получава приход от него.

21. □ Договори за излъчване по безжичен път или за предаване чрез кабел

Този вид договори има редица общи черти с договорите за публично представяне, затова много от казаното в предходния параграф важи и за тях.

22.□ Договори за публично изпълнение

В ролята на ползвател по тези договори се явява много широк кръг лица - организатори на концерти, заведения за обществено хранене и забава от всякакъв вид, в които, на живо или чрез записи, се изпълнява музика, радио- и телевизионни станции - национални и местни, кабелни оператори, организатори на балове, увеселения, модни ревюта, конкурси с др.п., собственици на озвучени превозни средства, предназначени за обществен превоз и др.

22.□ Договори за възпроизвеждане и разпространение на звукозаписи

Нашето законодателство не забранява по принцип фигурите “продуцент” и “музикален издател” да съвпадат. Друг е въпросът, че в българската практика тези две понятия се употребяват безразборно и не винаги точно. Често и се покриват. В Западна Европа такова съвпадение не се допуска, но забраната за това фигурира в уставите и правилата за разпределение на авторските дружества.

Другата основна форма на договаряне в областта на звукозаписването и разпространението на звукозаписи е прибягването до помощта на организация за колективно управление на т.нар. “механични” права. В България такава организация е “Музикаутор”, същата, която управлява и “малките” права.

24.□ Договори за създаване и използване на филми и други аудиовизуални произведения

Всички те сключват поотделно договори с филмов продуцент, който за своя сметка организира създаването на филма, осигурява финансирането му и след това го предоставя с договори на други ползватели (киносалони, телевизионни станции, видеоразпространители) да го използват, като му плащат за това.

25.□ Договори за публикуване на произведения в периодичния печат

Най-напред трябва да се проведе разграничение между: 1) договорите, с които периодично издание поръчва на автор създаването на някакво произведение, и 2) договорите, с които автор предлага на периодично издание да публикува в някои от броевете си готово, вече създадено произведение.

VII. □ Права на артистите-изпълнители, на продуцентите на звукозаписи и на радио- и телевизионните организации (права, сродни на авторското) и други “особени” права

26. □ Права на артистите-изпълнители

До тези технически открития и тяхното внедряване е било общоприето, че артистите-изпълнители само възпроизвеждат произведения, създадени от други лица - автори, и поради това не могат да имат някакво изключително право върху изпълненията. Пък и таков право не им е било и нужно. Било е невъзможно да се повтори от друг музикалното изпълнение или сценичният образ на определен артист.

В резултат на всичко това трудът на артистите-изпълнители започва да се търси все по-малко. Така възниква въпросът как артистите-изпълнители да бъдат компенсирани за това, че неограничен кръг от хора могат да ги слушат, без те да получават някакво възнаграждение.

Има един много съществен критерий, който отделя артистите-изпълнители от всякакви други видове изпълнители, които не попадат в приложното поле на ЗАПСП.

Трябва да се прави разлика между “произведение” и “изпълнение”. В много случаи произведението може да бъде възприето само благодарение на изпълнението и това кара много хора да смесват двете понятия, но те никога не могат да бъдат тъждествени.

Б. □ Динамика на правата (договори за прехвърляне)

Както бе вече посочено, артистът-изпълнител има изключителното право да разрешава:

1. Излъчването по безжичен или жичен път на “живото” си изпълнение.
2. Звукозаписването и видеозаписването на изпълнението; възпроизвеждането на записите върху звуконосители или видеоносители.
3. Публичното изпълнение и излъчването по безжичен или жичен път на тези записи.
4. Предоставянето на разположение на публиката по електронен път на тези записи.
5. Вносът и износът на екземпляри от записа с изпълнението.

В.□ Закрила на наименованията на артистични групи

Просто някои произведения, най-вече музикални, музикално-драматични, драматични и аудиовизуални, се изпълняват по правило от много хора. Поради това се сформират оркестри, състави, ансамбли и др.

Не е необходимо и въобще не е типично групата да бъде юридическо лице, регистрирано по Търговския закон или по Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Става въпрос за група от физически лица - изпълнители. Често такива групи си имат свое наименование, под което се афишират пред публиката.

27.□ Права на продуцентите на звукозаписи

А.□ Статика на правата

Съгласно чл.72 от ЗАПСП продуцентите на звукозаписи имат право, сродно на авторското, върху своите записи. Този текст очертава ясно кои са субектите и обектите на правоотношението.

Продуцент на звукозапис по смисъла на тази глава от закона е физическото или юридическото лице, което организира осъществяването на първия запис и осигурява

финансирането му (чл.85).

Имуществените права на продуцентите се свеждат до това, че той има съгласно чл.86, ал.1 от ЗАПСП изключително право да разрешава срещу заплащане:

а) възпроизвеждането и разпространението на звукозаписа;

б) вноса и износа на екземпляри от записа в търговско количество, независимо дали са произведени законно, или в нарушение на правото по буква “а”.

Б. Динамика на правата

Продуцентските договори по глава десета на ЗАПСП са двустранни, консенсуални, неформални, възмездни и срочни. Страни по такъв договор са: продуцентът, от една страна, и ползвателите - от друга. Тъй като самият продуцент от гледна точка на авторското право също е ползвател, тук тези ползватели, както навсякъде в настоящия труд, ще бъдат наричани в интерес на единството в терминологията - последващи (вторични).

28. Права на филмовите продуценти

А. Статика на правата

Режимът на тези права е уреден в новата глава десета “а” (членове 90а, 90б и 90в) от ЗАПСП. В много отношения той е сходен с режима на продуцентите на звукозаписи.

Правото на филмовия продуцент също спада към категорията на абсолютните субективни права.

При определянето на субекта на това право може да се използва дефиницията от чл.62, ал.3 на ЗАПСП. Макар че формално тя се отнася до раздел V на глава седма от закона, няма никакви съображения срещу прилагането ѝ по аналогия и тук, с уговорката, че става дума за продуцент на първоначалния запис на филм или друго аудиовизуално произведение.

29. Права на радио- и телевизионните организации

A. Статика на правата

Излъчването на сигнала може да се извършва и чрез телекомуникационен спътник, намиращ се в космоса. Носител на правото е само тази организация, която е осъществила първоначалното излъчване или предаване на собствена програма. Кабелните оператори не са носители на права върху чуждите програми, които препредават.

30. Други “особени” права

Измененията и допълненията в закона, направени през 2002 г., включиха в него още една категория права - на производителите на бази данни. Те не спадат към т.нар. сродни на авторското право, но все пак имат връзка с авторското право, защото самите бази данни са обект на авторско право на основание чл.3, ал.2, т.3 от ЗАПСП, редом с периодичните издания, енциклопедиите, сборниците, антологите и библиографиите. Авторското право върху тях съгласно чл.11 от ЗАПСП принадлежи на лицето, което е извършило подбора или подреждането на включените материали.

Времетраенето на “особеното” право е 15 години. Срокът започва да тече от 1 Януари на годината, следваща годината, през която е завършено създаването на базата данни. При разгласени бази данни обаче срокът започва да тече от 1 Януари на годината, следваща годината на разгласяването. Всяка нова съществена инвестиция, която води до съществено изменение на базата данни, поставя началото на нов самостоятелен срок на закрила по отношение на частта, която е резултат на тази инвестиция (чл.93з).

VIII. Защита на авторското право и на сродните му права

31. Гражданскоправна защита

Българското законодателство предвижда три генерални способа за защита на авторското право и сродните му права - гражданскоправен, наказателноправен и административноправен.

Гражданскоправният способ се състои в това, че всеки носител на авторско право или сродно на него право, както и всяко лице, което законно е получило изключително право за използване на обект, защитен от Закона за авторското право и сродните му права,

има възможност да предяви пред граждански съд алтернативно или кумулативно основни иски.

Вторият иск за неоснователно обогатяване по чл.59 от ЗЗД. Това е осъдителен иск и за разлика от иска за обезщетение по чл.93 от ЗАПСП нарушението в случая няма нужда да е виновно.

Мерки на границата

Точно на граничните пунктове, където обикновено има разположени митнически служби, е най-удобно да се спрат такива стоки, независимо дали влизат, или излизат от дадена страна. Така може да се попречи на вливането им по дистрибуторските канали, където идентифицирането им е свързано със значително по-големи трудности. Споразумението съдържа цял раздел, посветен на изисквания към държавите за вземане на мерки по границите си. За разлика от изискването за предвиждане на обезпечителни мерки, което се отнася за всички обекти на интелектуалната собственост, изискването за гранични мерки се отнася императивно само до вноса на стоки, нарушаващи авторски и сродни на тях права и право на търговска марка, и диспозитивно за останалите случаи.

32. Наказателноправна защита

Нашият Наказателен кодекс предвижда три основни състава, които имат отношение към защитата на правата по ЗАПСП - чл.172а, чл.173 и чл.174. Първият визира престъплението, наречено "контрафакция", вторият - престъплението, наречено "плагиатство", а третият - престъплението "натрапено съавторство".

А. Контрафакция

Член 172а е нов текст в НК, включен там с измененията и допълненията от май 1995 г. (ДВ, бр.50 от 01.06.1995 г.) и юли 1997 г. (ДВ, бр.62 от 05.08.1997 г.).

Б. Плагиатство

Субект на деянието може да бъде всяко лице. Обект на защитата е авторството. Предмет на престъплението е произведение на науката, литературата или изкуството по смисъла на ЗАПСП. Не е необходимо обаче произведението да се ползва със закрилата по ЗАПСП.

В. □ Натрапено съавторство

Субект на деянието може да бъде всяко лице. Предмет на престъплението е наново някакво произведение по смисъла на чл.3 от ЗАПСП, на което деецът се стреми да се изкара автор.

33. Административноправна защита

Административноправната защита на авторските и сродните на тях права се базира на разпоредбите на глава тринадесета (чл.97-98 от ЗАПСП). Тези разпоредби са в сила две години преди допълненията към НК и през това време бяха единственото основание за налагане на наказания за нарушения по ЗАПСП. Различното по време влизане в сила на административноправната и наказателноправната форма на защита обяснява донякъде и отсъствието на пълна синхронизация между двата режима.

34. Контрол на държавата върху използването на обекти на авторското право и сродните му права

Хаотичното и до голяма степен незаконно възпроизвеждане и разпространение на аудио- и видеозаписи у нас през първата половина на 90-те години, период, съвпадащ с първоначалното развитие на музикалната и развлекателната индустрия при пазарни условия, доведе дотам, че започнаха да сочат страната ни като един от световните лидери в областта на интелектуалното пиратство, особено по отношение на производството на незаконни компактдискове.

Регистрационен режим за:

а) правата на възпроизвеждане и/или разпространение на звуко- и видеозаписи;

б) правата за излъчване и за предаване по кабел на филми, други аудиовизуални произведения и радио- и телевизионни програми.

IX. □ Международноправни разпоредби

35. □ Принципи на международната закрила на авторското право и сродните му права

Правната теория приема единодушно, че авторското право и правата, обозначаващи като сродни нему, имат териториална ограниченост (териториално действие). Това означава, че субективното право върху произведенията на науката, изкуството и литературата, както и върху изпълненията на артистите-изпълнители, звукозаписите на продуцентите и програмите на радио- и телевизионни организации се поражда само в пределите на една държава и никога извън обхвата на нейната юрисдикция. Или, иначе казано, законите на всяка държава регламентират възникването, прекратяването и обема на съответното субективно право самостоятелно, без да се съобразяват със законите на чуждите държави. Подобна особеност притежават още патентното право, правото на търговска марка и правото на промишлен дизайн, т.е. всички права, които често биват обозначаващи като индустриална собственост, а - заедно с авторското и сродните нему права - като интелектуална собственост. Поради тази особеност при въпросните права не се поставя постоянният за международното частно право въпрос, кога и доколко да се прилага чуждото право.

Взаимността бива формална - когато правата на чужденците се изравняват с правата на местните граждани, и материална - когато двете страни си предоставят уеднаквен кръг права. Може да се каже, че почти всички международни съглашения в областта на интелектуалната собственост (авторско право и сродните му права, патентно право и право върху търговска марка), сключени от 1883 г. насам, се основават на формалната взаимност.

36. □ Международни споразумения в областта на авторското право и сродните му права

А. □ Бернска конвенция за закрила на литературните и художествените произведения

България се е присъединила към тази конвенция на 05.12.1921 г., веднага след влизането в сила на първия български Закон за авторското право (20.07.1921 г.). Непосредствен тласък и за двете събития дал Ньойският мирен договор. Член 166 от този договор задължава България в срок от 12 месеца да се присъедини към Бернската конвенция и да защити литературната и художествената собственост чрез ефективни законодателни мерки съобразно принципите на тази конвенция. През 1931 г. страната ни е ратифицирала и Римската редакция. Този ѝ вариант е останал задължителен за нас до 1974 г., когато измененията във вътрешния закон през 1972 г. направиха възможно присъединяването ни към последната - Парижка редакция от 1971 г. (Указ на Държавния съвет №1389 от 29.06.1974 г., обн.ДВ, бр.53 от 1974 г.).

Б. □ Универсална □ конвенция за авторско право

Конвенцията е била подписана в Женева на 06.09.1952 г. и ревизирана веднъж в Париж

през 1971 г. Функционира под егидата на ЮНЕСКО.

В. Римска конвенция за закрила на артистите-изпълнители, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации

Както се вижда от наименованието ѝ, това е основната международна конвенция, регламентираща т.нар. сродни права. Под “излъчващи организации” се имат предвид радио- и телевизионните организации по смисъла на дял втори от ЗАПСП.

Конвенцията е подписана в Рим на 26.10.1961 г. Към 15.01.2002 г. в нея участват 68 държави.

Г. Женевска конвенция за закрила на продуцентите на звукозаписи срещу неразрешеното възпроизвеждане на техните записи

Конвенцията е подписана на 29.10.1971 г. в Женева. Към 15.01.2002 г. в нея участват 67 държави. Република България се присъединява към Женевската конвенция на 19.04.1995 г. (ДВ, бр.39 от 1995 г.), едновременно с присъединяването към Римската конвенция. За България конвенцията влиза в сила, считано от 06.09.1995 г.

Д. Конвенция за създаване на Световната организация за интелектуална собственост

Конвенцията е подписана на 14.07.1967 г. в Стокхолм и е допълнена през 1979 г. Към 15.01.2002 г. в нея участват 178 държави.

За разлика от посочените дотук конвенции, тази не съдържа норми, отнасящи се пряко до закрилата на авторското или сродните му права. Нейната цел е да доведе до създаването на единна организация, която да администрира международните конвенции, отнасящи се до т.нар. интелектуална собственост, администрирани дотогава от Обединеното международно бюро по интелектуална собственост в Женева.

Е. Споразумение за свързаните с търговията аспекти на интелектуална собственост (накратко - Споразумение за ТРИПС)

Това споразумение представлява Приложение 1 В (в оригинала - Анекс 1 С) от

Маракешкото споразумение за създаване на Световна търговска организация (СТО), подписано на 15.04.1994 г. в Маракеш и влязло в сила от 01.01.1995 г. Маракешкото споразумение е резултат на няколкогодишния т.нар. Уругвайски кръг преговори в рамките на ГАТТ. По този начин Споразумението за ТРИПС обвързва всички държави-членки на СТО (изрично в този смисъл - чл.11.2 от Маракешкото споразумение) и влиза в сила едновременно с него, т.е. от 01.01.1995 г.

Ж. Договор на СОИС относно авторското право (ДАП) и Договор на СОИС относно изпълненията и звукозаписите (ДИЗ)

Република България е ратифицирала и двата договора на 12.01.2001 г., като законът за ратификацията им е обнародван в ДВ, бр.7 от 2001г.

Договорите са изготвени в рамките на СОИС след няколкогодишна работа, завършила с дипломатическа конференция, проведена от 2 до 20 Декември 1996.

Х. Нови проблеми пред авторското право и сродните му права

39. Проблеми, произтичащи от социално-икономическите промени

Радикалните социално-икономически промени, настъпили след 1989 г. в България, както и в много други страни от Централна и Източна Европа, не можеха да не дадат отражение и върху начина на прилагане на авторското право и сродните му права. Тук не става дума за самата регламентация, независимо че и тя бе цялостно подменена именно в резултат на споменатите промени. По-долу ще бъде разгледано влиянието, което тези промени оказват върху приложението на тази регламентация.

Едно е да имаш работа с няколко ползватели, които при това са държавни, съвсем друго е да си изправен пред десетки хиляди, неподчинени никому частни предприятия. В миналото авторите, представлявани от Агенцията за авторско право, която имаше монополно право за това, следваше да уреждат отношенията си по повод използването на авторските права само с Българското национално радио, Българската национална телевизия, Завода за грамофонни плочи “Балкантон”, Българската концертна дирекция, ДСО “Балкантурист”, Бюро “Естрада”, пет филмови студии, около петнадесет издателства и около петдесет театри.

Никак не е без значение и доколко държавните органи са в състояние да наложат спазването на законите изобщо. В условията на отслабена държавна власт, която явно се затруднява в борбата с рязко нарасналата престъпност, е трудно да се очаква, че правозащитните органи ще имат достатъчно сили, средства и време, за да издирват и наказват нарушителите на авторското право.

40. Проблеми, произтичащи от развитието на нови технологии

Докато първата група проблеми е присъща на повечето държави в Централна и Източна Европа, тази втора група проблеми вълнува засега най-вече развитите страни. Успоредно с отварянето ни към Европа и света обаче те дойдоха вече и при нас.

Трудностите по пътя към разрешаването на този проблем се дължат на това, че е технически трудно осъществимо да се установи точно кой, кога, къде и какво е използвал в световната мрежа. Положението се усложнява и от факта, че Интернет не е ограничен от съществуващите държавни граници и всякакво разрешение, засягащо използването на тази мрежа, трябва по необходимост да бъде с много широк, дори световен обхват.

Продуцентът се нуждае следователно от множество разрешения и трябва да знае къде да ги получи и къде да плати за тях. За това могат да му помогнат само авторските дружества.

Тук е мястото да се добави и че по поръчка на отделни авторски дружества усилено се разработват и изпробват различни софтуери, които да позволят да се определя точно кой компютър е изпратил “он лайн” някакво произведение, времето на изпращането и към коя страна става това.